

PARTICIPANȚI NEOFICIALI DIN ACTUALUL JUDEȚ MUREȘ LA UNIREA CEA MARE

VIRGIL PANĂ
Muzeul Județean Mureș

În primul număr al revistei *Transilvania* din anul 1923, T. V. Păcățian publica articolul *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Sătmăr și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*¹. „Ancheta” despre care vorbește autorul a avut, până la finalizarea sa, o istorie sinuoasă datorată evoluției primei conflagrații mondiale. Lansarea în presa românească din Transilvania, în anul 1915, a ideii de a aduna „la timp și cu exactitate toate datele statistice referitoare la jertfele aduse în acest războiu mare, în sânge și avere, de poporul român” a avut loc în conjunctura în care exista temerea că, așa cum se desfășura războiul la momentul respectiv, rezultatul său final putea fi cel nedorit de către majoritatea românilor transilvăneni, existând posibilitatea rămânerii în continuare a acestora în statul maghiar. Pentru această eventualitate, se urmărea strângerea tuturor argumentelor și dovezilor care să demonstreze că, și de data aceasta, românii și-au făcut datoria față de țara în care își duceau viața, în vederea obținerii drepturilor politice și naționale pentru un popor de peste trei milioane, alcătuit de stat, precum maghiarii. Pe de altă parte, toate datele statistice trebuiau să fie adunate la timp și cu exactitate pentru a nu se întâmpla ca la 1848-1849, când acestea „au trebuit să fie adunate pe dibuite, fără temei de exactitate de fericitul Gheorghe Barițiu”².

Pe lângă statisticile propriu-zise, T. V. Păcățian a mai solicitat autorităților administrative locale care se ocupau de strângerea informațiilor să atașeze și un raport care să cuprindă: răspunsuri privind pagubele de război înregistrate; dacă a fost sau nu revoluție în localitate, în noiembrie 1918; dacă s-au înființat gărzii naționale românești și care au fost conducătorii lor; câți locuitori din comună au participat la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

Despre participanții neoficiali la Adunarea de la Alba Iulia, majoritatea respondenților au formulat răspunsuri de cele mai multe ori evazive, sau deloc, considerându-le nesemnificative. Astfel, din informațiile oferite de aceste rapoarte coroborate cu ceea ce s-a scris până acum în literatura de specialitate, rezultă că actualul județ Mureș a fost prezent la marele eveniment prin 161 de locuitori din 36 de localități, care i-au susținut pe cei 102 delegați oficiali³.

---

¹ *Transilvania*, an IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie, p. 32-55.

² *Ibidem*, p. 32-33.

³ SJAN Sibiu, fond ASTRA, *Despărțământul Târgu-Mureș. Rapoartele localităților din județul Mureș-Turda*, dos. 1063/1921, f. 1-53; Pascu, Josan 1989, p. 506-518; Pană 2018, p. 17-18.

Statistica bazată doar pe documente oficiale este incompletă: la vremea respectivă, în atenția instituțiilor administrative românești care trebuiau să aibă în vedere și teaurizarea informațiilor referitoare la susținătorii delegaților cu vot deliberativ nu a existat și acest obiectiv și, prin urmare, doar coroborarea datelor puse în circulație de sursele edite cu amintirile celor care au participat la Adunarea Națională pentru a-și susține reprezentanții oficiali pot oferi credibilitatea cifrei de 100000 de români aflați pe Câmpul lui Horea, care au dat caracter plebiscitar voinței românilor transilvăneni. Altfel, această cifră va rămâne tot timpul un subiect de controversă istorică. Totuși, amintirile celor care au fost prezenți la marele act istoric trebuie acceptate cu o anumită rețineră, întrucât au fost consemnate după 60 sau 70 de ani, perioadă când deja memoria își arată limitele, când realul face casă bună cu imaginarul.

La arhivele naționale mureșene există dosarul unei „anchete”, realizată de Vasile T. Suci, un documentarist de excepție, în anul 1978. „Ancheta” cuprinde noi informații privind 39 de participanți neoficiali la actul Unirii (fie foști membri ai gărzilor naționale, fie componenți ai delegațiilor organizate ad-hoc, în fruntea cărora se aflau personalități politice sau ecleziastice locale care s-au deplasat la Alba Iulia, fie simpli participanți la Adunare, aflați întâmplător acolo sau în componența forțelor de ordine. Fiecare dintre aceștia au lăsat informații scrise despre marele eveniment, amintind, de cele mai multe ori, și numele altor participanți neconsemnați în documente anterioare⁴.

**Participanți neoficiali din actualul județ Mureș la
Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918**

Nr. crt.	Nume și prenume	Anul nașterii	Locul nașterii	Evenimentul la care a participat
1.	<i>Aștelean Iulius</i>	1892	Ulieș	Unire
2.	<i>Boca Zaharia</i>	1900	Răzoare	Garda Națională
3.	<i>Boroș Victor</i>	1898	Sântioana	Garda Națională
4.	<i>Botoș Ioan</i>	1893	Ungheni	Unire
5.	<i>Brustur Petru</i>	1884	Lechința	Unire
6.	<i>Brustur Remus⁵</i>	1883	Lechința	Unire
7.	<i>Buja Dumitru</i>	1890	Sântana de Mureș	Unire
8.	<i>Buțiu Vasile</i>	1902	Solovăstru	Unire
9.	<i>Cherecheș Ioan</i>	?	Miheșul de C.	Unire
10.	<i>Crețu Petru</i>	1997	Iclânzul	Unire
11.	<i>Filimon Augustin</i>	1893	Târgu-Mureș	Unire

⁴ SJAN Mureș, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Târgu Mureș*, dos. 613/1978.

⁵ Bosoancă 2018, p. 63.

Nr. crt.	Nume și prenume	Anul nașterii	Locul nașterii	La ce a participat
12.	<i>Gabor Constantin</i>	1899	Sântana de M.	Garda Națională
13.	<i>Ghibuțiu Augustin</i>	1899	Ceauașu	Unire
14.	<i>Giurgica Sofia</i>	1882	Miheșul de C.	Unire
15.	<i>Gorea Simion</i>	1898	Milășel	Unire
16.	<i>Groza Maria</i>	1901	Băița (HD)	Unire
17.	<i>Gurghian Anica</i>	1895	Iernut	Unire
18.	<i>Gurghian Mihail</i>	1899	Iernut	Unire
19.	<i>Hodoș Gheorghe</i>	1900	Ungheni	Unire
20.	<i>Hosu Vasile</i>	1901	Sântana de M	Unire
21.	<i>Kozos Grigore</i>	1896	Râciu	Garda Națională
22.	<i>Mihail Ioan</i>	1899	Craiova	Mărășești
23.	<i>Moga Eugen</i>	1900	Miheșul de C.	Unire
24.	<i>Moldovan Virgiliu</i>	1889	Lechința de M.	Unire
25.	<i>Negovan Petru</i>	1898	Sângeorgiu de C.	Unire
26.	<i>Olariu Gheorghe</i>	1903	Lăscud	Unire
27.	<i>Petărlăcean Filon</i>	1899	Orosia	Unire
28.	<i>Puiu Mihail</i>	1897	Bilbor	Unire
29.	<i>Puni Vasile</i>	1899	Sântana de M.	Unire
30.	<i>Raica Alexandru</i>	1897	Hărțau	Unire
31.	<i>Roman Ioan⁶</i>	1888	Oroi de C.	Unire
32.	<i>Rusu Ioan</i>	1860	Petrilaca	Unire
33.	<i>Șeulean Elena</i>	1900	Miheșul de C.	Unire
34.	<i>Șeulean Virgil</i>	1898	Miheșul de C.	Unire
35.	<i>Șogan Ilarie</i>	1897	Roșiori (MS)	Garda Națională
36.	<i>Tilea Vasile</i>	1901	Bogata de Mureș	Unire
37.	<i>Timar Iuliu</i>	1899	Mădăraș	Garda Națională
38.	<i>Togan Mihăilă</i>	1897	Sântana de M.	Unire
39.	<i>Vilă Gherasim</i>	1897	Sântana de M.	Unire

În concluzie, putem afirma, încă o dată, dacă mai este nevoie, că documentele pe paginile cărora au rămas eternizate aceste episoade relatate de martori oculari sunt o dovadă în plus că Unirea de la Alba Iulia a fost dorința întregului popor român, care și-a hotărât singur viitorul în cadrul unor adunări reprezentative sau prin mari adunări populare, prin participarea mulțimilor investind actul cu un caracter plebiscitar.

⁶ *Ibidem*, p. 228-233.

Mărturii

Boca Zaharie⁷

„Subsemnatul Boca Zaharie, fiul lui Vasile și Maria, născut în 1900, martie 21, în Răzoare, comuna Miheșul de Câmpie, jud. Mureș, cu 4 clase, căsătorit, am cinci copii; cu domiciliul în Răzoare, str. 23 August nr. 11, declar următoarele:

În anul 1922, prin octombrie, eram în armată, la Oradea Mare. Am ales o companie din tot regimentul 6 pionieri pentru a merge la Alba Iulia, la încoronare. O lună de zile am făcut exerciții de defilare.

De la Oradea am mers cu trenul, compania de pionieri (fiind) condusă de cpt. Vernescu.

La Alba Iulia, am fost cazați la regimentul 7 pionieri, cu ei am defilat împreună. Am stat la Alba Iulia o săptămână.

Am defilat pe plutoane, câte 40 de oameni ostași pe un singur rând.

Defilarea a primit-o regele Ferdinand. Toate aveau table cu nr. și numele unității. Regele venea pe la fiecare unitate ce eram în careu și ne saluta cu „SĂNĂTATE BĂIEȚI!”, noi armata răspundeam cu „URA” și cânta fanfara militară.

Am văzut foarte multă armată și civili. Se frigeau boii în frigare la jarul cu foc, erau butoaie cu vin. La civili le-am dat de băut, nouă nu ne-au dat de băut.

În 1922, octombrie a mai fost la Alba Iulia și Gilyju Irimie(?) din Cluj la feciorul lor. A mai fost la ÎNCORONARE – în 1922 – Vasile Roșca, decedat. Nu are nici fotografii, nici scrisori.

Mare bucurie a fost atunci pe români, s-a făcut țara românească”.

Botoș Ioan⁸

„Subsemnata Botoș Ana, născută Nyarady, în anul 1900, luna august în comuna Ungheni, județul Mureș, căsătorită cu Botoș Ioan, fiul lui Ioan și Nety, născut în 1893, iunie, ziua (?), în comuna Ungheni, județul Mureș, decedat în 1973. Eu am domiciliu în Ungheni, str. Principală, nr. 382, am avut 4 copii. Soțul a avut 5 clase, de naționalitate română.

Declar următoarele:

⁷ SJAN Mureș, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Târgu Mureș*, dos. 613/1978, f. 111.

⁸ *Loc. cit.*, f. 34-35.

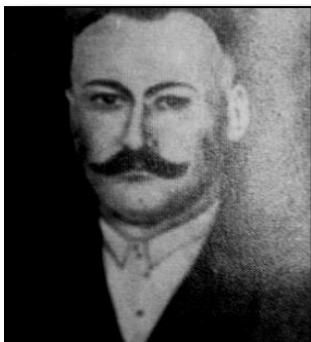
Din discuțiile purtate cu soțul meu îmi aduc aminte că îmi povestea că în anul 1918, luna decembrie, 1, a fost la Alba Iulia, unde s-a făcut unirea. Mi-a spus că au mai fost din Ungheni la Alba Iulia cu soțul, în 1918, când s-a făcut UNIREA cu România, Nemeș Ioan, care are 4 copii și o fată, Potcoavă Filon /.../, Istrate Vasile, decedat, are fecior, Nemeș Vasile care locuiește lângă gara Ungheni, Botoș Toma, decedat, are fecior, Botoș Dumitru, membru C.A.P. Ungheni.

Soțul meu mi-a spus că la Alba Iulia au fost serbare mare și cuvântări.

Soțul a făcut armata 8-9 ani la unguri (sic!), apoi de la unguri s-a dat voluntar la români. În 1917-1918 eu eram de 18 ani. Soțul a fost și la români CURIER, a fost un om inteligent și avea scris foarte frumos. Cei de mai sus au fost în Rusia și au venit voluntari în România. Soțul a avut decorații, dar cu timpul s-au pierdut”.

Brustur Remus⁹

„Subsemnata Ciucă Elena, născută la 1929, mai 21, în Iceland, cu domiciliul în comuna Iclânzul, satul Căpușu de Câmpie, nr. 92, declar următoarele:

În anul 1948, luna august, ziua nu mai știu, locuiam cu părinții mei în terenul numit «Unghiut» din Căpușul de Câmpie, în marginea satului, cum mergi către Bandul de Câmpie.

La această dată, am văzut că s-a oprit la circa 600 de m de casa noastră, venind din direcția Lechința de Mureș, o mașină I.M.S și din care a fost coborât un om civil pe care l-am cunoscut pentru că era prieten cu tata și aproape în fiecare sâmbătă mergea la târg la Band și se oprea căruța și vorbeau amândoi, de tot mai mult timp fiind prieteni.

Acest om a fost numitul Remus Brustur din comuna Lechința de Mureș. Am văzut pe cel de mai sus împușcat în șanțul șoselei Căpușul de Câmpie spre Band, în apropierea casei în care locuiam noi. Era în șanțul drumului, acoperit pe

⁹ Născut în Lechința de Mureș în 1883, a participat, ca delegat supleant din partea cercului electoral Mureș-Luduș la Adunarea Națională de la Alba Iulia (*loc. cit.*, f. 65-66; Bosoancă 2018, p. 63-65).

față cu haina lui ce o avea îmbrăcată, era trasă pe față. L-am recunoscut pentru că era prieten cu tatăl meu. Acesta a fost împușcat dimineața, cam pe la 7,00, eu atunci am mers cu laptele de la vaci de acasă la lăptărie în Căpușul de Câmpie, care era lângă pod.

Am auzit când l-au împușcat ceva ofițeri cu chipiuri de culoare albastră și hainele erau kaki. După ce l-au împușcat, acesta zăcea în marginea șanțului, cam de dimineață până a doua zi noaptea, când a fost îngropat.

Tot satul a venit din Căpușul de Câmpie să-l vadă pe Remus Brustur împușcat. Miliția a încercat să oprească oamenii dar nu a reușit fiindcă populația era foarte multă, care era foarte indignată de fapta criminală comisă de acest om de la securitate.

Nu știu motivul pentru care a fost împușcat Remus Brustur, dar cred că nu a vrut să dea grâul la Arie; atunci s-au făcut primele Arii¹⁰.

Eu când l-am văzut pe Brustur Remus mort, am întrebat pe acel militar de ce l-a împușcat, ce s-a întâmplat? La care acesta a început să râdă și mi-a spus că a încercat să fugă de sub escortă și a fost împușcat. Apoi eu am plâns și am plecat, a venit apoi lumea și l-a văzut. O zi întreagă a fost păzit de un subofițer și l-au văzut oamenii cu toate că miliția a încercat să nu dea voie să se apropie de cel împușcat. Cei care l-au împușcat s-au șters pe iarbă de noroi pe cizme și au plecat spre Lechința.

A fost îngropat în noaptea următoare de către doi chiaburi din Band, Rațiu Gheorghe și Manu Vasile, ambii din Band și mai trăiesc și azi. Mort a mai fost văzut și de Pădurean Ioan, născut în 1910, vecinul nostru și alți oameni din Căpușul de Câmpie. Am auzit că ar fi fost împușcat și un alt om din Papiu, cu numele Bihoreanu cum știu oamenii din Fânațe și vor spune ei.

La Căpușul de Câmpie, atunci era șef de post unul Bereski.
Căpușu de Câmpie, la 28.07.1978”.

Buja Dumitru¹¹

„Subsemnatul Buja Dumitru (...) născut în 1890, iulie 20, în Sântana de Mureș (...) declar următoarele:

În ziua de 31 noiembrie 1918, am plecat la Alba Iulia cu trenul personal de la Târgu-Mureș. Au mai plecat cu mine: Ioan Roman, preot; Ioan Fleșeriu, învățător, din Voiniceni de loc; Gheorghe Chinezu din Sântana, era țăran, avea un frate Ioan ce era profesor; Ioan Viciu din Sântana, tatăl lui era notar aici în

---

¹⁰ Loc special amenajat unde se treierau cerealele. Țăranii erau obligați să folosească aceste locuri pentru a preda, totodată, și cota impusă de Stat.

¹¹ SJAN Mureș, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Târgu Mureș*, dos. 613/1978, f. 80-82.

Sântana, tatăl lui era din Sâncraiu de Mureș. Au mai fost și alții, dar am uitat de ei că au și murit.

Am mers pe drum, tot cântam și jucam. La gară, la Alba Iulia, ne-au așteptat cu mare alai și muzică. La Alba Iulia, am ajuns ziua și am fost la adunare. A fost multă lume. A fost multă lume când ne-am dat jos din tren, numai om, vedeam o mare de oameni cu costume naționale românești din toată Transilvania: de la Oradea la Brașov, Bistrița, Arad. Am văzut oameni ce plângeau de bucurie. Se sărutau unii cu alții cu toate că nu se cunoșteau.

Am cântat pentru prima dată după secole de suferințe „Hora Unirii”, „Deșteaptă-te române” și alte cântece pe care până atunci le cântam numai în șoaptă, pentru că dacă le cântam ne băgau la închisoare ori chiar ne împușcau.

A fost la unire și fratele meu Vasile Buja, care este născut în 1882 și a decedat. El a fost cu cei din Bărdești. Au fost și din Voiniceni, Ceuășul de Câmpie și alte sate de pe Mureș și Câmpie.

Adunarea de la Alba Iulia s-a ținut acolo unde a fost tras pe roată Horea și Cloșca, lângă Cetate. Au fost cam 10-14 tribune improvizate la care se urcau și vorbeau oameni din toată Transilvania și intelectuali și țărani și muncitori.

Am văzut pe președintele adunării de la Alba Iulia, Gheorghe Pop din Băsești, pe Vasile Goldiș, profesor, și pe Ioan Suciu, organizatorul adunării de la Alba Iulia.

Am văzut pe Gheorghe Pop de Băsești de 86 de ani. Era și a venit la adunare, alături de 2 consăteni, care a fost întrebat cum de s-a încumetat să vină la Alba Iulia la cei 86 de ani ai săi? Acesta a răspuns: «o, nepoate cum să nu vii când eu aștept această zi de 80 de ani; am venit chiar dacă voi muri aici». Lacrimile-i curgeau din ochi pe obraz, apoi musteți și apoi în barbă, dar tot vorbea despre dreptul nostru de a ne uni cu România.

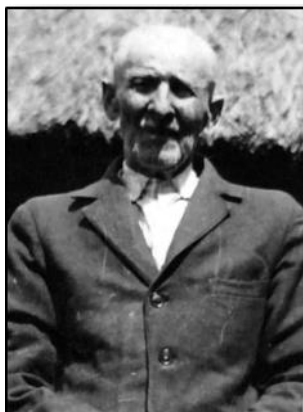
Ungurii nu au avut curaj să facă scandal cu noi, cu românii. Noi le-am spus să nu încerce scandal, că va fi rău de ei și așa că ne-au înțeles și s-au predat.

Eu am fost în armată la unguri, aici în Târgu-Mureș. Pe front am fost în Rusia și am fost aproape de Kiev. Am luptat și în armata română pentru formarea României mari.

Am avut și decorații, 3 de la unguri și 3 de la români. Le-am pierdut și nu mai am niciuna.

La români și la unguri eu am fost plutonier și mi-am făcut datoria așa cum se cere față de lege și popor. În armata română am stat până la încheierea păcii”.

Crețu Petre¹²

„Subsemnatul Crețu Petre, fiul lui Ioan și Anica născută Șanta în 1897, în comuna Iclânzul, județul Mureș, căsătorit, am un copil, 4 clase, naționalitate română, declar următoarele:

În anul 1918, luna septembrie 15, după ce am venit din Rusia, am fost cu armata în Basarabia pentru a ajuta să se facă unirea Basarabiei cu România din primăvară.

Apoi am venit acasă, în noiembrie 25, și am stat numai trei zile și pe urmă am plecat la Alba Iulia pe 1 decembrie 1918 când ne-am unit cu Basarabia, Bucovina și România.

La îndemnul preotului din Iclânzul, Orbean Romul, care a murit demult, de peste 30 de ani, am plecat de aici, din comună, cu Gurghean Vasile, Orbean Filon, Boari Andronic, care trăiește și azi, Boariu Iosif, Mureșan Artinie, Muntean Ioan (ns. 1896) și alții.

Am plecat cu trenul până la Alba Iulia de la Iernut, am avut drapele, am avut goarnă și microfon. Am plecat cu 10 zile înainte de adunarea de la 1 decembrie 1918, am plecat civil, dar acolo mi-au dat haine militare.

Am avut misiunea să asigurăm ordinea publică în cele 10 zile, am fost și atacați de nemții care veneau de pe front de la [indescifrabil] după tren. Noi nu-i lăsam să vină în oraș. Am văzut că un căpitan de nemți în gara Blaj a scos pistolul și a împușcat pe loc pe un căpitan de români, că acesta a spus să plece din gară mai repede și să nu se răspândească prin orașul Blaj.

De la Blaj la Alba Iulia ne-au dus cu două furgoane [căruțe militare - n.a.] până la Alba Iulia unde, în capul orașului am fost așteptați de fanfara militară. La Alba Iulia am ajuns înainte de 1 decembrie 1918.

Aici, generalii se urcau pe tribună și ne vorbeau despre necesitatea făuririi României Mari, cum am fost subjuogați peste 1000 de ani de către unguri și cât sânge am vărsat noi românii.

Și la 1 decembrie 1918, batalionul a fost tot de gardă.

A vorbit generalul Moșoi [Moșoiu – n.a.], Averescu și alții. Noi suntem o Românie liberă și am fost jefuiți de bandele ce ne-au furat.

Batalionul nost a fost la Blaj, apoi ne-au dat arme noi, 25 de cartușe, echipament și am făcut ordine.

Acasă am venit prin 15 decembrie 1918, am dat hainele în primire și am venit acasă la Iclânzul”.

¹² *Loc. cit.*, f. 54-55.

Gabor Constantin¹³

„Subsemnatul Gabor Constantin, fiul lui Constantin și Lucreția, născut la 1 decembrie 1899 în Sântana, satul Bărdești, căsătorit cu Goga Albertina din Cătina, județul Cluj, am 7 clase, profesia agricultor, pensionar de la IPROFIL 23 august Tg. Mureș, unde am fost paznic, declar următoarele:

În anul 1916, am intrat în războiul din Italia cu armata austro-ungară la regimentul 62 infanterie cu sediul în Târgu Mureș.

În 1918, cam prin octombrie, când a fost revoluția, fiecare militar și ofițer au părăsit unitățile austro-ungare și plecau fiecare spre țările lor. Germanii plecau în Germania, sârbii în Serbia, românii către Transilvania. Plecau fiecare cu armamentul și echipamentul ce-l aveau în primire și cu 50 de cartușe, arma MANIKER (Manlicher – n.n.) și am venit acasă la părinți, în satul Bărdești.

În luna noiembrie, a venit cineva de la Târgu Mureș și ne-a spus că s-a înființat o Gardă Națională Românească la Tg. Mureș și că este nevoie mare de feciori de români. Atunci eu, cu Moldovan Iosif (născut în 1897, trăiește și azi), Pelea Ștefan, care a murit împușcat de hortiști la 16 octombrie 1944 în Moisei-Maramureș (el a fost născut în 1898, nu a avut copii), Hădărău Simion, născut în Bărdești, la 1899, din Bărdești, noi patru am plecat imediat ce am aflat că se formează Gardă Națională Românească la Târgu-Mureș în luna octombrie 1918.

La Tg. Mureș am fost primiți de Căpitan Cîndea Nicolae, Dr. cpt. Musca, fost director de spital la Tg. Mureș, lt. Roman din comuna Oroiu de Câmpie, inginerul slt. Niculescu din Bărdești, slt. Ghibuțiu din Voiniceni și alți ofițeri.

Noi am avut cazarma pe Bulevard, în Tg. Mureș, unde a fost 82 Infanterie. Acolo am mers în uniformă așa cum am venit din războiul austro-ungar cu arma și 50 de cartușe. Pe urmă, după câteva zile au venit foarte mulți români și s-a format garda românească.

Sub comanda cpt. Cîndea Nicolae am mers la „Székely Gárda” ungrească și am luat tot armamentul muniția, căruța, alimente. Ei nu au opus rezistență, s-au predat și au spus că pleacă la Cluj, că acolo se vor întări și se vor apăra mai bine.

Noi am făcut patrule prin orașul Tg. Mureș și tot ce am găsit de ale armatei (echipament, căruțe etc.) le luam și le duceam la garda noastră de pe Bulevard.

---

¹³ Loc. cit., f. 22-23.

Noi fiind mai mulți decât garda maghiară, ei s-au predat și nu au deschis foc asupra noastră de frică. Noi toți eram în uniformă austro-ungară cu toți ofițerii în frunte.

Înainte de a sosi armata română, cam cu o săptămână mai înainte, a adus cineva de la Sibiu panglici cu tricolorul românesc. Cpt. Cîdea Nicolae ne-a adus cam 40, pentru că a primit telefon să mergem la gara mare Tg. Mureș pentru a primi armata română, am fost și eu ales. Toți aveam 3 culori la chipiu pentru a ne recunoaște că suntem români și nu unguri.

În ziua de 2 decembrie 1918, a sosit în gara Tg. Mureș armata română la care noi, cei 40, cu căpitanul în frunte, le-am făcut primirea (cpt. Cîdea Nicolae). Noi nu cunoșteam gradele românești pentru că nu am văzut armata română. Armata română a venit cu muzica lor de la Reghin.

Armata și fanfara română cânta „Deșteaptă-te române”. „Hora Unirii” am jucat-o acolo unde se reconstruiește statuia lui Avram Iancu¹⁴, după care am plecat sus pe bulevard la cazarmă.

Aici a luat comanda colonelul Filichi și alți ofițeri din Vechiul Regat. Colonelul a dat ordin să patrulăm în orașul Tg. Mureș pe străzi, noi cei mai vechi din Transilvania, cu câte 1-2 din armata nouă venită din Regat. Am avut ordin că cei ce fac dezordine să fie duși la cazarmă și acolo erau judecați și muștrați.

Unii militari unguri și civilii unguri ne ciufuleau că au venit „OPINCARI” de români.

La corpul de gardă doi soldați își tocmeau opincile, iar un ofițer ungar i-a răs. Atunci, cei doi soldați români s-au năpustit asupra ofițerului ungar și i-au luat cismele și pe ofițerul ungar l-au obligat să se încalțe cu opincile. Astfel de situații au fost mai multe cazuri între români și unguri.

La Garda Națională din Tg. Mureș am stat cam 3-4 luni de zile până ce s-au mai înființat 2 regimente și pe urmă am venit acasă.

După aceea, am plecat cu armata română la Budapesta unde am stat 3 luni și apoi ne-am retras. Am fost cu regimentul condus de generalul Moșoiu Traian, comandantul trupelor din Transilvania”.

Ghibuțiu Augustin¹⁵

„Augustin Ghibuțiu, fiul lui Petru și Anica, născut la 21 iulie 1897, în localitatea Voiniceni, județul Mureș, a participat la primul Război Mondial (1916-1918) alături de armata română. La fel, a participat la 1 Decembrie 1918 la marea sărbătoare ce a consfințit Unirea Transilvaniei cu România Mare.

¹⁴ Este vorba de actuala statuie ridicată în anul 1978, în Piața Trandafirilor.

¹⁵ SJAN Mureș, *loc. cit.*, f. 50.

În luna mai 1944, a fost concentrat de către autoritățile hortiste la muncă forțată în munții Copilaș, județul Maramureș unde a lucrat alături de circa 10000 de români, evrei și țigani la fortificații, cazemate, șosele, tranșee etc.

În luna octombrie, la început, după ce s-a retras armata hortistă spre Ungaria, a încercat să vină acasă, cu încă 29 de români. Au fost prinși și împușcați de către TABORI CSENDERI în comuna Moisei, în casa lui Ioana Ștețcu, în ziua de 16 octombrie 1944.

Relațiile le-au dat camarazii de lucru și familia lui”.

Vasile T. Suciu

Gorea Simion¹⁶

„Fiul lui Dumitru și Ludovica, născut în 28 august 1898, în comuna Crăiești, satul Milășel, județul Mureș, ocupația agricultor, căsătorit cu Maria Graur. A avut 4 copii: Dumitru, Ioan, Liviu și Ana.

A participat la 1 Decembrie 1918 la actul Unirii Transilvaniei cu România; a participat și la Primul Război Mondial (1916-1918), fiind și decorat pentru contribuția adusă la aceste evenimente.

Autoritățile hortiste, în 1944, prin luna mai, l-au concentrat la muncă forțată alături de alți români, evrei și țigani în munții Copilaș din Maramureș. În luna octombrie, 1944, după ce s-a retras armata hortistă spre vest, a încercat să vină acasă, la familie, a fost prins de acei TABORI CSENDERI și împușcat împreună cu alți 29 de români, în casa Ioanei Ștețcu din Moisei. Pentru acest motiv nu și-a mai văzut familia și satul natal atât de drag și iubit de el.

Relații am primit de la soție, copii, camarazi de luptă și muncă etc”.

Vasile T. Suciu

Gurghean Mihăilă¹⁷

„Subsemnatul Gurghean Mihăilă, fiul lui Ioan și Anica, născut la 1899, iunie, 14, în Iernut, jud. Târnava Mică, domeniu romano-catolic, căsătorit cu Oltean Anica din Iernut, (trăiește, are 83 ani), am 2 copii, o fată și un băiat, (feciorul Gurghean Gheorghe, născut în 1929), muncitor la termocentrală, studii 4 clase, cu domiciliu în Iernut, str. A. Iancu, nr. 11, declar următoarele:

¹⁶ *Loc. cit.*, f. 48.

¹⁷ *Loc. cit.*, f. 44-46.

Când a venit unirea în 1918, învățătorul Alexandru Macarie (are o fată de 82 de ani, și trăiește în Iernut, str. Dacia Traiană nr. (?). O cheamă Felicia Macarie), a strâns, la Școala din Iernut, școala care era în partea către Mureș, tinerii, fete și băieți. Școala aceea mai este și acum în Iernut, este magazia Cooperativei de consum din str. Unirii.

Acest învățător patriot ne-a strâns la școala din Iernut pe toți flăcăii și fetele și ne-a învățat cântece românești pentru unire. Am învățat în cor cântecele: „Hai să dăm mână cu mână”, „Deșteaptă-te române”, cântecul lui Avram Iancu și altele.

Pe urmă, am plecat cu muzicanți și drapele cu trei culori românești la Alba Iulia. Au fost și Toader Șimon cu soția lui Țira Cioca (?), învățătorul Alexandru Macarie (trăiește și azi în Iernut, str. Mihai Eminescu) și alți feciori și fete de atunci. În total am plecat cam în jur de 30 de tineri cu muzicanți și drapele. Au plecat cu trenul special pus la dispoziție. La Alba Iulia, am ajuns după masă, cam pe la 2 și de la Iernut am plecat cam la 11,00.

Pe drum nu ne-a atacat nime, nici la dus și nici la întors acasă.

La Alba Iulia am fost aranjați pe comune. Noi am avut în frunte pe primarul Ioan Ghip, care a decedat. Atunci a fost și regele la Alba Iulia. Erau așezate toate comunele în ordine cum veneau și soseau la Alba Iulia. Noi, cei din Iernut am fost duși direct în centru unde era armata și poliția care făceau ordine.

Șeful gărzii românești era țăranul român Ghip Ioan din Iernut. A venit din Sălcud cu un locotenent român călare cu un drapel în frunte, locotenentul Truță, cântând cântece revoluționare românești.

Regele Ferdinand a chemat pe primari și pe șefii delegațiilor din toate comunele. Menționez că am fost la Alba Iulia în 1918 ca și în 1926¹⁸ am fost la Alba Iulia.

Când au venit oameni din război, în 1918, la Iernut și la Sălcud s-au înființat gărzi naționale. Iernutul a fost sediul Gărzii naționale române. Chiar în sala în care ne găsim azi 22 iulie 1978, azi Consiliul popular comunal Iernut. Din garda română făceau parte Filon Șimon, Henteș Ioan, Bordea Vică, preotul Alexandru Papiu, învățătorul Alexandru Macarie și alții. Scopul gărzilor a fost menținerea ordinii publice.

Au funcționat ambele gărzi cu comandamente separate. Șeful gărzii ungurești era Cibi Domokos, fostul primar.

¹⁸ Este vorba de anul 1922 când, în contextul Încoronării de la Alba Iulia, la București a fost organizată o mare paradă militară pe sub Arcul de Triumf.

În luna ianuarie-februarie 1919, a venit un sublocotenent, ginerele protopopului Papiu Alexandru din Iernut, care locuia cu socrul său în Iernut. El de loc era din Sălcud, nu știu unde a făcut armata și a dezarmat garda ungurească, rămânând numai garda românească împreună cu sălcudenii, până la un timp de câteva săptămâni, de a venit armata de au făcut ordine.

Tata a fost administrator în timpul Austro-Ungariei, în 1910, la Kuldești, la 4 km de Iernut, locul unde este termocentrala Iernut, unde se face pescăria acum în Iernut. Aici locuiam cu părinții până în 1910. Tata și mama au fost obligați de statul ungar să vorbească numai ungurește în casă și la domeniul romano-catolic.

Am fost 6 copii, 3 feciori și 3 fete, toți români din moși-strămoși, dar din cauză că părinții au fost obligați să învețe și să vorbească numai ungurește în casă cu copiii, noi cei 6 copii nici nu am învățat limba română până după 1910, când ne-am mutat de la acest domeniu în comuna Iernut, unde s-a permis să vorbim în casă românește. Când am învățat limba română, eu aveam 10 ani.

Până la această dată, am auzit limba română de la tata și mama numai când se certau ca noi copiii să nu știm ce zic pe românește.

Am umblat numai la școala ungurească obligatoriu. În timpul Ungariei, dacă am zis bună ziua la primărie, am fost dat afară să ies și să intru din nou și să zic pe ungurește.

După 10 ani am mers la școală românească, a venit viceprefectul ungar, ne-au spus că cine știe ungurește, cum am ridicat mâna și am zis că eu știu ungurește. Atunci, din toată clasa de români, mie mi-a dat o coroană, la restul, pentru că nu au știut ungurește, nu le-au dat nimic. Au început să plângă copiii[i] că lor nu le-a dat câte o coroană. La mama i-a părut bine de acea coroană, că eram săraci.

Pe soția mea, Oltean Rodica, au dat-o afară din birou, în 1916, de la primărie de către notarul ungar pentru că nu a zis bună ziua pe ungurește”.

Hodoș Gheorghe¹⁹

„Subsemnatul Hodoș Gheorghe, fiul lui Alexandru și Anica, născut în comuna Ungheni, la 1900, februarie 8, de profesie agricultor; studii 8 clase, căsătorit, am un copil, cu domiciliul în Ungheni, str. Principală nr. 356, declar următoarele:

În anul 1918, am fost la Alba Iulia, la 1 decembrie, la Unirea Ardealului cu România. Domnul părinte Victor Tufan ne-a strâns la biserică și apoi în

¹⁹ *Loc. cit.*, f. 28-31.

stradă că se face Unirea Transilvaniei cu România Mare. De fapt, s-a format comitetul și Garda Națională Românească, din frații mei Hodoș Ioan, care a venit din Rusia ca prizonier, Covrig Ioan, vecinul Botoș Ioan și Radu Ioan zis Monu. A mai fost și un evreu, Izidor și cu mine.

Toți cei din Garda Română aveam arme și muniție, așa cum am venit de pe front. La Arad, eu cu alți camarazi ce veneau de pe frontul italian ne-am întâlnit cu trupele române²⁰; noi eram în echipament unguresc și nu ne-au luat armele și muniția. Eu am fost cu armata maghiară în Italia la 3 Honvezi, care aparține de Debrețin.

Acasă am venit cu trenul și am ajuns prin 5 noiembrie 1918. După care, am participat la Garda Națională Română în Ungheni și apoi, la 1 decembrie 1918, am plecat la Alba Iulia ca civil, cu trenul din gara Ungheni

Trenul era plin de oameni veniți de prin Tg. Mureș, zona Reghinului, Tirimia, Cerghizel și comune din zona Târgu-Mureșului.

La Alba Iulia am plecat aproape tot satul care s-au putut urca în trenul supraaglomerat. Îmi amintesc că au fost printre alții la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, primarul din Ungheni, Suci Dumitru zis Stoly, Istrate Vasile (decedat), Nemeș Ioan (decedat), Botoș Toma și foarte mult tineret care au avut drapele tricolor. Noi nu am avut muzică. Noi cântam „Hai să dăm mână cu mână”, „Deșteaptă-te române” și alte cântece patriotice.

Noi am mers bine cu trenul. Am pornit în dimineața de 1 decembrie 1918, trenul a mers direct fără oprire și am ajuns la Alba Iulia cam pe la ora 10,00.

La Alba Iulia era atâta lume cât vedeam cu ochii. Nu știu dacă erau și unguri între cei adunați la Alba-Iulia pentru că nu se arătau numai românii noștri.

Când am plecat la gară la Ungheni pentru a merge la Alba Iulia, o ungueroaică Narady Erji a lui Bekear ne-a „fotografiat” ridicându-și hainele în cap. A fost dusă de garda națională și i-au dat 25 la fund. Numai cu aceasta i-a pus la punct pe maghiari. Nu au avut gardă națională ungurească în 1918, ci numai românească”.

Kozoș Grigore²¹

„Subsemnatul Kozoș Grigore, fiul lui Petru și Maria, născut în 27 februarie 1896 în Râciu, județul Mureș (analfabet) nu știu carte, căsătorit cu Artina Năznean din Fânațele Mădărașului, născută în 1897, iunie 20, fără copii, declar următoarele:

---

²⁰ Afirmatie cu totul inexactă, probabil un viciu de memorie.

²¹ *Loc. cit.*, f. 24-27.

În 1918, în luna octombrie, ziua 20, am plecat din Râciu la Tg. Mureș, singur la îndemnul preotului Pop Filip din Râciu, pentru a participa la constituirea Gărzii Naționale Române din Tg. Mureș. Din Râciu nu a mai venit nici un om, numai singur am mers.

Am plecat voluntar, în 20 octombrie 1918, după ce am venit de pe frontul italian din Marea Adriatică, când s-a destrămat toată armata austro-ungară. Am venit acasă cu trenul și pe jos, cum am putut. Eram în uniformă de soldat maghiar, am fost la Regimentul 62, Compania a 12-a. Am venit acasă cam pe la începutul lunii octombrie 1918, cu pușca MANLIKER și cu cartușe de război, cu țoc-poc ce-am avut la mine.

Am stat acasă cam o săptămână, după care am plecat la Tg. Mureș, tot în uniformă maghiară, cu pușca și cartușele la mine, pentru a intra în Garda Națională Română.

Am mers pe drumul către Sântana de Mureș și la gat am trecut peste Mureș, m-am prezentat noaptea, pe la ora 2, la cpt. Cîndea Dumitru și cpt. Mosora Ioan care m-a îmbrățișat și mi-a zis „Bravo Români!”. Era la cazarma aia de sus, de pe bulevard. Din Râciu nu a mai vrut să vină nici un tovarăș cu toate că eu la făgădău, în ziua de 20 octombrie 1920²², am băut cu mai mulți români tot de seama mea și ne-am înțeles ca să mergem la Tg. Mureș. Acești colegi de-ai mei nu au venit pentru că părinții lor au zis să nu meargă la moarte și le-a fost frică. Și așa eu am plecat singur. Când am sosit în Râciu, am tras un cartuș în sus ca semn cu nu știu dacă voi mai veni înapoi sau nu.

Comandantul Gărzii Române era cpt. Firulescu și alții străini. În Garda Națională mai erau români de prin Căpuș, Oroii, Icland, Iclânzul. Din Oroii știu că era Codarcea Ilie, născut în 1896, cu care am fost coleg și pe front și la Garda Națională din Tg. Mureș (este mort).

La gardă am avut misiunea să păzim cazarma de pe bulevardul din Tg. Mureș, unde eram până la Crăciun cam 150-200. A doua zi de Crăciun am atacat „VÉRES GÁRDA” ungurească cu focuri de armă, la cazarmă. Noi am tras în ei și ei în noi și așa au murit de la ei 35 și de la noi 7 tovarășii de armă. Aceasta a fost a doua zi de Crăciun, an 1918. Dimineața de 27 decembrie 1918, cam pe la ora 8-9 ei, adică garda ungurească, au scos drapelul alb și au cerut să nu mai tragem și să-i lăsăm să-și strângă morții. Noi i-am lăsat să-și strângă morții

---

²² Este vorba, probabil, despre ziua de 20 noiembrie 1918.

pentru că garda lor spre ziuă s-a și retras în oraș. Noi nu am ieșit din cazarmă. Noi am tras prin geamurile cazărmii și pe unde am putut, pe sub pereți.

După aceea ei și-au strâns morții. Nouă românii, dar mai ales româncele de pe Câmpie ne-au adus de mâncare. Pe urmă noi am patrulat prin orașul Tg. Mureș, noaptea ne-au atacat împușcând 7 inși din Garda Națională Română.

Apoi a venit de la București, cam prin 2-5 ianuarie 1919, a venit cpt. Firulescu care a înființat comenduirea pieții cu sediul unde a fost poliția ungurească (Tg.-Mureș, str. Trandafirilor, nr. 43, azi) cu misiunea ca toți cei ce comiteau atentate să fie duși la comenduirea pieții și acolo le dădeau 25 la fund și așa am învins cu ei.

În timpul dictatului de la Viena din 1940-1944, pentru aceste fapte am fost dus în luna martie 1941 la poliția din Tg. Mureș unde am fost ținut 3 luni de zile. Aici erau mai mulți români pe care ne băteau, eram peste 1000 de români arestați și ținuți într-o bâracă lângă malul Mureșului, înspre Sântana de Mureș, 3 luni de zile, din martie până în iunie 1941.

În iunie ne-au dat drumul acasă și trebuia să mă prezint tot a 2-a zi la jandarmii hortiști din Râciu pentru a fi convinși că sunt acasă. Am fost bătut cu bâta în tălpi, nu am putut umbla 3 luni de zile, cum am fost bătut în tălpi când am fost dus la Târgu-Mureș în luna martie 1941 și-am stat în lagăr până în luna mai 1941. În timpul acesta nu lucram nimic ci numai ne băteau în fiecare zi /... /

Am fost sergent în timpul primului război la unguri și sergent am fost și la români după unire. În 1920, prin iunie, contingentul 18-19 de maghiari a fost chemat sub arme de către români; au intrat pe poarta cazărmii din bulevard, din Tg. Mureș au venit cam 300 de unguri care au fost în curtea cazărmii; un colonel, în limba maghiară le-a spus: «care vreți să rămâneți mai departe aici unde aveți părinți și frați pășiți din front afară». Au ieșit cam 80; colonelul a repetat din nou pe la ora 4,00 după amiază, au ieșit 12. Și la ora 20 au mai ieșit câțiva unguri din contingentele 18, 19 și 20 care au vrut să rămână aici. Cam 87 din circa 300, restul nu au depus jurământul față de statul român plecând în Ungaria. Asta a fost luni și până joi, toți cei care nu au depus jurământul românesc au avut aprobare să plece în Ungaria cu pachet de 40 kg și fără bani. Joi s-au prezentat la Cercul de recrutare toți cei care au refuzat să depună jurământul și cu fanfara militară românească au fost conduși la gara Tg. Mureș și cu trenul, încuiați în vagoane, i-au trimis în Ungaria”.

Negovan Petre²³

„Subsemnatul Negovan Petre, fiul lui Ioan și Valeria, născut în 1898, 20 februarie, în comuna Sânpetru de Câmpie, satul Sângeorgiu de Câmpie, declar ur-

---

²³ *Loc. cit.*, f. 18-20.

mătoarele:

În 1 Decembrie 1918 eu eram în comuna Sângeorgiu de Câmpie, jud. Mureș, comandant de Gardă Națională Română care a luat ființă în toamna lui 1918. Din gardă mai făceau parte cam 20 de persoane printre care amintesc pe: Șimon Eugen, născut în 1898 (era elev în Târgu-Mureș la Liceul Papiu Ilarian, actualmente); Pîrlea Vasile născut în Sânger, lângă Luduș, fost învățător în Sângeorgiu de Câmpie; Uifălean Vasile născut în 1896 în Sângeorgiu de Câmpie; Zăhan Vasile, născut în Sângeorgiu de Câmpie, în 1894, agricultor; Uifălean Ioan născut în 1892 în Sângeorgiu de Câmpie/Sânpetru C., agricultor.

Au mai fost la Alba Iulia împreună cu mine Vulcu Nicolae, proprietar din Râciu, județul Mureș care era mai bătrân decât mine cam cu 10 ani.

Ceilalți amintiți de mine au făcut parte din garda națională română din Sângeorgiu de Câmpie, comuna Sânpetru, jud. Mureș.

La Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918 au mai fost împreună cu mine, proprietarul Vulcu Nicolae, Șimon Dionisiu proprietar din comuna Sânpetru de Câmpie, satul Sângeorgiu de Câmpie. La fel a mai fost Grecu Gheorghe, fostul preot din Sângeorgiu de Câmpie; Pîrlea Vasile, învățător; Aștelean Iuliu din Valea Sânmărtinului/Râciu.

Noi cei din satul Sângeorgiu de Câmpie, județul Mureș am plecat din comună la gară la Sărmășel, cam 12 km. pe jos. De la gară am luat trenul spre Luduș-Războieni.

La gară la Sărmășel, cu o zi înainte de 1 Decembrie 1918 ne-am întâlnit cu multe delegații de prin: Sânpetru, Dâmbu, Tușin, Silivaș și Sărmășel. Din fiecare sat erau 1-2 drapele tricolor românesc.

La noi în comună, preotul Grecu Gheorghe a organizat plecarea. Menționez că înv. Șimon Alexandru din Sângeorgiu de Câmpie era pe timpul acela pensionar de vârstă și a fost delegat cu drept de vot la Adunarea de la 1 Decembrie 1918, care a intrat în biserică pentru a vota UNIREA²⁴.

Pe drum, în gară la Războieni, în ziua de 1 Decembrie 1918, cam în jurul orei 5 dimineața, trenul fiind oprit în gara Războieni, garda națională maghiară (Szekely Kocsard) a deschis foc cu armele asupra trenului și a mulțimii din tren. Trenul era încărcat cu oameni și pe scările vagoanelor.

Noi cei din garda națională română eram înarmați cu puști „MANNLICHER” și am ripostat cu foc. Nu am văzut să fie morți sau răniți numai focuri de armă s-au tras din ambele părți.

²⁴ Este o confuzie, deoarece Rezoluția s-a votat în Sala Cazinoului care, de atunci, poartă numele de Sala Unirii.

La Războieni am primit ajutor de la garda națională română din Cucerdea românească care a alungat garda națională maghiară. Cam după 30 de minute de staționare în Războieni am plecat mai departe cu trenul spre Alba Iulia”.

Puiu Mihăilă²⁵

„Subsemnata Puiu Carolina, născută Siklodi, (...) căsătorită cu Puiu Mihăilă (...) declar următoarele:

Din cele povestite de soțul meu Puiu Mihăilă, după ce m-am căsătorit în anul 1926, cunosc că în anul 1918, Decembrie 1, a participat la Adunarea de la Alba Iulia, când s-a hotărât Unirea Transilvaniei cu România. La fel cunosc că în anul 1917, soțul meu a fost în armata Austro-ungară și a luptat cu italienii. A fost în tranșee în Italia, unde a degerat din cauza frigului. A fost luat prizonier de italieni. Pe urmă a venit din Italia, în 1917 și s-a înrolat în armata română și a luptat până la formarea României Mari.

A primit de la statul român și decorații în nr. de 3, pe care le predau pentru a fi păstrate la muzeul din Târgu-Mureș. În 1918, a plecat cu mai mulți tineri cu trenul de la Toplița”.

Puni Vasile²⁶

„Fiul lui Izidor și Anica, născut la 26 ianuarie 1899 în Sântana de Mureș, căsătorit cu Maria Cengher din Suseni Reghin. A avut 2 copii, Denisa și Avram.

A participat voluntar la Adunarea de la Alba Iulia, în 1 Decembrie 1918. A participat la primul Război Mondial, în luptele de la Mărășești fiind decorat pentru aceasta.

În 1944, în luna mai, a fost dus la muncă forțată de către autoritățile horticiste în munții Copilaș, județul Maramureș. În luna octombrie, când a plecat spre casă din detașamentele de muncă, a fost prins de „TABORII CENDERI” și împușcat în comuna Moisei, într-o casă din lemn împreună cu 29 de români, la data de 16 octombrie 1944.

²⁵ SJAN Mureș, *Colecția de manuscrise*, dos. 612/2, *Dosarul unionistului Mihail Puiu, fost deportat de hortiști în anul 1940-1941*, f. 13.

²⁶ SJAN Mureș, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Târgu Mureș*, dos. 613/1978, f. 52.

Relațiile le-am obținut de la familie, soția și copii, judecătoria Târgu-Mureș și de la foști camarazi și tovarăși de ai lui”.

Vasile T. Suci

Raica Alexandru²⁷

„Alexandru Raica, fiul lui Iosif și Maria, născut la 20 decembrie 1897, în comuna Pănet, satul Hărțău, a participat în mod voluntar la actul Unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, a participat la primul Război Mondial. În timpul anului 1944, prin luna mai, a fost dus de către autoritățile hortiste la muncă forțată, apoi când a încercat să vină spre casă din munții Copilaș-Maramureș, unde a lucrat la fortificații, a fost prins și împușcat la Moisei, județul Maramureș într-o casă de lemn, în 16 octombrie 1944. Relațiile culese de la familie, camarazi și consăteni”.

Vasile T. Suci

Tilea Vasile și Petărlăcean Filon²⁸

„Subsemnații Tilea Vasile – Buzău, născut în Bogata de Mureș la 1901, martie 16 și Petărlăcean Filon, născut în 1899, mai 6, în comuna Orosia, declarăm următoarele:

În anul 1918 ne găseam amândoi în comuna Orosia, vecini cu locuințele.

Învățătorul Moldovan Romul a organizat plecarea noastră din Orosia, cam în 30 noiembrie 1918, am plecat cu trenul de la stația Cuci. După masă am plecat la Alba Iulia cu trenul din stația Cuci, cam 12 români, în majoritate tineri. În fruntea noastră a fost învățătorul Romul Moldovan, care a decedat și nu mai are pe nime în Orosia.

Am plecat în costume naționale, cu steaguri, cu muzică. Era lume multă. Toate trenurile de marfă speciale se îndreptau spre Alba Iulia.

Din stația Cuci am plecat în 30 noiembrie 1918, ora 16 și am ajuns la Alba Iulia la 20-21.00. Noaptea am fost găzduiți la Alba Iulia, am făcut focuri și se frigeau boi la frigare.

Dimineața, pe la ora 7-8 toți, în grupuri, ne-am adunat la cetate, în spatele cetății pe platou; aci am cântat cântece: „Deșteaptă-te române”, „Pe-al nostru steag e scris unire”... Lumea era foarte entuziasmată, cântau și plângeau de bucurie. Se îmbrățișau oameni care nu s-au văzut niciodată în viață.

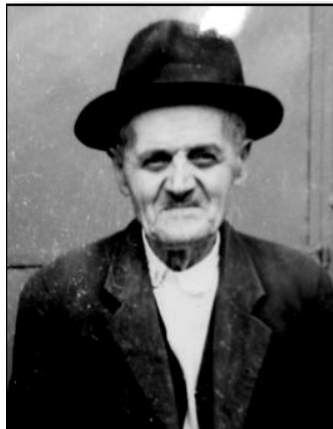
Am fost organizați pe plăși și județe, încolonați câte 4 cu rânduri, eram în roată toți oamenii, peste o sută de mii.

²⁷ Loc. cit., f. 49.

²⁸ Loc. cit., f. 63.

Tilea Vasile

Petărlăcean Filon

Nu am văzut să fie unguri, ei nu au vrut să facem unire cu România. Era și armată românească care făcea ordine²⁹. Am văzut moți mulți de prin Munții Apuseni. Noi am umblat numai la școală ungurească. Au vrut să ne maghiarizeze pe toți românii.

A doua zi, în 2 Decembrie 1918 am venit acasă și am povestit ce am văzut la Alba Iulia. Toată lumea cânta prin restaurante, pe străzi și erau foarte bucueroși. Ungurii nu prea erau bucueroși de unirea Transilvaniei cu România.

Armata română am văzut la Iernut cam prin 3 -5 decembrie 1918, care a fost primită cu drag de toți românii”.

Togan Mihăilă³⁰

„Subsemnatul Togan Mihăilă, fiul lui Gavrilă și Dochița, născut în 1897, noiembrie 19, în Sântana, satul Bărdești, județul Mureș, declar următoarele:

Am participat la primul război mondial 1916-1919. Am fost dus pe front în Bucovina, în Rusia. Am fost rănit la umărul stâng în 1917, cam în decembrie. Pentru această rană am fost lăsat acasă pe un an de zile. S-a terminat anul de concediu medical și nu am mai mers înapoi la armata austro-ungară din cauză că am aflat că se termină războiul.

În vara anului 1918, am fost acasă, în orașul Tg. Mureș; locuiam în str. Avram Iancu. Am aflat că se organizează la Alba Iulia, pentru ziua de 1 decembrie 1918, o mare adunare a românilor unde se va hotărî Unirea Transilvaniei cu România. Eu, fiind flăcău necăsătorit, am plecat în ziua de 1

²⁹ Face referire de fapt la formațiunile de gărzi naționale, majoritatea membrilor acestora purtând uniforma Armatei austro-ungare, fără însemnele militare.

³⁰ SJAN Mureș, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Târgu Mureș*, dos. 613/1978, f. 32-33.

decembrie 1918 cu trenul personal din Târgu-Mureș la Alba Iulia, cam pe la ora 5-6 dimineața, și am ajuns la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, cam pe la orele 9 – 10,00.

Cu trenul personal am mers bine. S-a oprit trenul prin stații mai mici ca Luduș, Războieni etc. Trenul era tare încărcat de români, marea majoritate erau în costum național.

Eu am mai plecat pe cont propriu cu un tânăr cu numele Coroș... nu mai știu celălalt nume, era din Tg. Mureș. Nu știu dacă mai trăiește. Acum 10-15 ani m-am mai întâlnit cu el prin Târgu- Mureș.

La Alba Iulia era foarte multă lume adunată. Se spune că au fost 100000 de oameni din toată Transilvania. Erau jocuri, se cântau cântece ca «Deșteaptă-te române», «Trei culori cunosc pe lume», despre Avram Iancu, «Hora Unirii» și altele. Oamenii erau tare bucuroși că se hotărâse Unirea cu România. Am văzut tribune improvizate, cam 10-14, în toată Câmpia în care eram noi, unde se urcau și vorbeau cu lacrimi în ochi și preoții și oamenii invitați, dar și muncitorii și țărani care vorbeau în fața mulțimii cu lacrimi în ochi și se îmbrățișau și chiuiau oameni care nu s-au văzut până atunci și nici după aceea. Erau oameni îmbrăcați în diferite costume naționale românești de prin Sibiu, Bihor, Arad, Maramureș, Mureș, Târnave, Câmpia Transilvaniei, Bistrița, Cluj și de prin alte părți ale Ardealului.

Noi nu am mers organizați și nu am fost cazați nicăieri, seara pe la orele 16-17 am și plecat de la Alba Iulia la Târgu-Mureș cu trenul personal.

Au fost și ceva ciocniri la Alba Iulia, pe calea ferată aproape de gară unde un grup de secui au început să arunce cu pietre în grupuri de români. Atunci, câțiva români au luat și ei pietre de pe calea ferată și au aruncat în grupul de maghiari. Nu a fost mare scandal ci s-a potolit imediat fără intervenția oamenilor de ordine.

La sosirea în gara Târgu-Mureș de la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, pe la ora 22, era liniște și ordine. Eu nu am văzut ceva rău.

În anul 1944, luna mai, am fost dus la muncă forțată în munții Copilaș, județul Maramureș, de către autoritățile hortiste. Am lucrat la fortificații, șosele, cazemate, mai multe companii de români, cam 7 de români și cam 10-12 de evrei.

În luna octombrie, pe la început, noi românii, după ce trupele hortiste-hitleriste s-au retras din zona Leordina - Munții Copilaș spre Budapesta, noi cei din detașamentele de muncă forțată am încercat să venim acasă în grupuri mai mari sau mai mici.

Eu am plecat cu 61 de persoane și am venit 7 zile tot pe jos până la Tg. Mureș din Leordina.

Am plecat cu mai mulți de prin zona Mureșului. Am fost într-o companie V.309 din Leordina, comandant l-am avut pe Bodoni Kalman din Târgu-Mureș, str. Libertății, nr. 24. Cu mine mai erau Gorea Simion din Milășel, Ghibuțiu Augustin din Voiniceni, Raica Alexandru din Tg. Mureș, Puni Vasile din Sântana de Mureș, Hosu Vasile din Bărdești, Pelea Iacob din Bărdești, Buja Lazăr din Sîngeorgiu de Mureș, mai mulți din Fărăgău, Voivodeni, Șincai și alții pe care i-au prins «Tabori Csenteri» și i-au împușcat în două case la Moisei, în anul 1944, octombrie 16 și nu au mai venit acasă niciodată.

Au mai fost cu mine la muncă forțată și Vila Gherasim din Bărdești, care mai trăiește, Simon Mihai din Tg. Mureș, str. Joliot-Curie, nr. 3, care, la fel, mai trăiește”.

**Unofficial Participants from Mures County in the National Assembly
from Alba Iulia
ABSTRACT**

In 1923, the publicist T.V. Pacatian published the work *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Sătmar și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918 (The sacrifices of the Romanians of Transylvania, Bănat, Sătmar and Maramureș on the 1914-1918 World War)* which encompassed some arguments and evidence that showed that also this time the Romanians who fought under the Austrian-Hungarian banner did their bit for the country where they lived in, to acquire political and national rights. Besides the proper statistics on the Romanians from the fronts of the First World War, T. V. Pacatian requested the local administrative authorities that dealt with gathering information to attach also a Report which to include, amongst other things, information on the number of inhabitants from the communes that participated in the National Assembly from Alba Iulia.

About the unofficial participants in the historic act, the majority of respondents gave evasive answers or did not answer at all considering them insignificant. Consequently, official information must be complemented by recalls of those who participated in the National Assembly to support their official representatives.

At the National Archives from Targu Mures is the record of an “investigation“, made in 1978, that includes new information on 39 unofficial participants from Mures County in the Union which we publish for the first time in this study.

Abrevieri bibliografice

Bosoancă 2018 - Traian Bosoancă, *Mureșenii și Marea Unire*, ediția a II-a, București, 2018
Pană 2018 - Virgil Pană, *Românii mureșeni pe fronturile Marelui Război*, Târgu Mureș, 2018
Pascu, Josan 1989 - Ștefan Pascu, Nicolae Josan, „Mărturii inedite privind participarea maselor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918”, în *Apulum*, XXV, 1989, p. 506-518
SJAN Mureș - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Mureș
SJAN Sibiu - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu

Cuvinte-cheie: T. V. Păcățian, participanți neoficiali, județul Mureș, caracter plebiscitar

Keywords: T. V. Păcățian, unofficial participants, Mures County, plebiscite character